

ce-mi făceam apariția pe creasta ce străjuia satul dinspre asfințit, Maria mă aștepta în fața porții de lemn sculptat, deschisă larg, cu capul acoperit de basmaua neagră, îmbrăcată într-o cămașă de un alb imaculat, cu mijlocul prins în *zădii* cusute cu benzi negre și roșii – semn de identitate al femeilor din valea Cosăului. Era acolo, pândind cu ochii ei albaștri și cu umerii obrazilor îmbujorați, săltând de nerăbdare, și râsul ei sonor mă-ntâmpina îndată ce intram pe poartă și-mi opream mașina în mijlocul ogrăzii pline de iarbă și de glod: «A venit domnu' nostru!». [...] Apoi mă îndreptam spre ea și-i sărutam mâna dreaptă, cum se purtau odinioară copiii cu părinții lor. Când îi atingeam cu buzele pielea crăpată a mâinii trudite la munca pământului, la îngrijitul animalelor și la spălat, și-o retrăgea încet, amintindu-mi ordinea ierarhiei sociale: «Domnule profesor, nu mai faceți asta». Apoi râdea din nou, ștergându-și lacrimile pe furiș. Era ceremonia noastră de primire, statornicită fără a o formula anume. Lângă noi, Mihai aștepta să-ncheie a da binețe neveste-sii, pentru a-mi strânge mâna cu căldură și a mă invita să intru în casă, unde ne aștepta masa încărcată în cinstea revenirii mele. «Bine-ați venit la noi, Dumnezeu să vă dea viață lungă», îmi urau ei. «Bucuros de regăsire! Să trăiți ani mulți, sănătoși!», răspundeam eu. Și viața mergea înainte” (p. 285).

Alexandru Mamina

LIVIU PAPUC, OLGA IORDACHE (editori), *Urmașilor mei... Testamente din anii 1859–1862*, vol. I, Iași, Tipo Moldova, 2011, 467 p.

Apărută în 2011, la Iași, lucrarea de față se constituie într-un bun instrument de lucru pentru toți cei dedicați istoriei sociale, indiferent că vorbim despre istoria familiei, istorie economică, istorie juridică sau pur și simplu despre genealogie. Făcând parte din colecția Testament, acest prim volum anunță o serie care prin utilitatea aportului documentar va lărgi fără îndoială cunoașterea societății românești de secol XIX. Editorii s-au oprit asupra unui interval scurt, primii trei ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza, fapt care va ajuta într-o analiză ulterioară, problemele ce ar putea fi supuse discuției reliefându-se mult mai ușor într-un calup care, tocmai prin numărul mărturiilor alese, devine emblematic. Însă, dacă putem considera cantitatea un indicator viabil, rămâne totuși problema selecției, aici nefiind specificate criteriile de culegere a documentelor din „Buletinul Oficial al Moldovei”/ „Monitorul Oficial al Moldovei”. Aproape toate diatele provin din rândul boierimii și mai rar din rândul ofițerilor, negustorilor și chiar al țăranilor, astfel încât perspectiva asupra societății și a mentalității tinde să devină una singulară, afectând interpretarea.

În prefața intitulată *Vanitas vanitatum...*, antologatorii își prezintă propria viziune asupra a ceea ce au reunit în paginile volumului și, deși ei singuri admit că multe mai puteau fi spuse (p.10), totuși nu întreprind incursiunea necesară bunei poziționări a materialului în fața cititorului. Un punct important ce ar fi trebuit atins este legislația în vigoare la acea dată, căci textele fac trimiteri la aceasta (de exemplu la art. 968 din Codica Civilă), iar pe de altă parte acum ar fi fost momentul propice pentru a surprinde starea de fapt înainte de schimbările aduse de Codul Civil din 1865. Rămânând la nivelul legislativ, nu se face diferențierea între diversele acte înrudite, dar incluse sub aceeași etichetă: testamentul, dania, actul de împărțeală, declarația și înscrisul. Chiar dacă ele au aceeași finalitate, ca structură și conținut nu sunt similare. Dacă îl luăm în discuție doar pe al doilea, el arată, într-adevăr, opțiunea individului față de bunurile sale, dar are altă conotație. Privind asupra înscrisului de danie al lui Alexie Gheorghiu din districtul Covurlui (p. 40–41), ne putem întreba de ce el recurge la acest mijloc legal față de nepot pentru a-i da doar o dugheană, când i-ar fi fost mult mai la îndemână să-l includă în testament? Răspunsul ni-l dă chiar el, când face referire la posibila împotrivire ce ar veni din partea fiilor săi, astfel încât dania devine aici un subterfugiu legal aproape imposibil de contestat, având o tărie juridică superioară. Iarăși merită a fi discutată dania către un lăcaș religios sau împărțirea bunurilor între rudele de sânge sau cei interesați, ultim eveniment care poate fi sau nu posterior testamentului. Din acest punct de vedere, o ierarhizare ar fi fost utilă. Un alt punct important îi privește pe emitenții actelor, întâlnindu-se două situații: când bărbatul/femeia semnează singur actul

sau când acest lucru este realizat împreună, ca soți, într-o reciprocitate a gestului. Diferența de gen se reflectă asupra construcției și limbajului testamentului și atrage după sine un alt mod de raportare la societatea vremii. De asemenea, întâlnim cazurile unor evrei ale căror testamente ridică o întrebare referitoare la diferențele de cutumă provenind dintr-un alt bagaj cultural. Acestea aduc și un discurs diferit, care-l particularizează pe individ mult mai mult printre ceilalți, bogați sau mai săraci, dar români.

Pe lângă cele pomenite de editori în prefață, testamentele prezintă lămuriri și asupra altor chestiuni la fel de importante în ce privește familia românească din Moldova de acum două veacuri: responsabilizarea urmașilor în preluarea unei lupte juridice; recunoașterea, în anumite condiții, a relațiilor extraconjugale și a concubinajului ca fiind acțiuni ce îndreptățesc la succesiune (un exemplu la p. 26); rolul copiilor adoptați în raport cu cei de sânge, dar și ei legitimi etc. Lecturând aceste documente de viață socială, remarcăm și atitudinea în fața morții, obiceiurile și ritualurile care dovedesc un atașament nu numai față de cei pe care individul îi lăsa în urma, dar și față de un teritoriu. Se conștientizează, într-o continuitate a momentului pașoptist, noțiunea de patrie. Un vornic precum Iordachi Grigoriu, lega „chipul economic al ceremoniei” de încă o dorință, ce-i dezvăluia și accentua personalitatea: să fie înmormântat în „pământul patriei” (p. 19). Dintr-o altă categorie socială, vădind într-o oarecare măsură pătrunderea termenului și a sentimentului identitar și în păturile mai joase, îl regăsim pe Maței Popoi, „patriot din orașul Fălțiceni”, punând degetul la finalul actului (p. 78). Ei, ca și alții, ne arată un alt mod de raportare la viață și la pământul nașterii lor, demonstrând cum alfabetizarea nu avea atât de mult de-a face cu a te simți și a muri român. La polul opus, înmormântarea după stare, rang și onor aduce în prim plan un alt set de valori, dar și o altă experiență de viață.

Poveștile oamenilor nu sunt valorificate interpretativ, cum nici nu sunt legăturile lor cu o istorie a Moldovei clădită, ca și în alte locuri, prin elitele venind dinspre boieri. Este exemplul Luciei Paladi – poate cel mai reprezentativ în acest sens, el putând deveni un mic studiu de caz în introducere, în termenii unei analize precum cea a Georgetei Filitti sau a lui Gheorghe Lazăr, chiar dacă nu *in extenso*¹. Înrudită cu familii ca Arghiropol, Callimachi, Cantacuzino-Pășcanu și Sayn-Wittgenstein, Lucia Paladi se recăsătorise a doua oară cu vărul împărătesei Eugénie, marele grande de Spania, marchizul Emanuel de Bedmar. Cele trei testamente ale sale, primul publicat în 1856, iar celelalte două în 1859, arată o constanță în ceea ce privește dezideratele principale legate de copii (Pulcheria și Rodrigo) și de soț, dar și o largire a interesului față de ceilalți, rude și prieteni. Trăind în străinătăți, între Madrid, Napoli și Paris, fiica fostului hatman Bogdan-Paladi nu și-a uitat rădăcinile și a lăsat fiului întreaga sa avere din Moldova, cerându-i să nu vândă nimic și să refacă biserica veche de la Baia (p. 154). O reînnoare a legăturilor prin și pentru copii, o dorință care nu se va împlini până la capăt, căci ambii vor muri de tineri, singură Pulcheria creând o descendență ce o va lega de tronul Albaniei.

Lăsând deoparte cele spuse, volumul de față rămâne, indiscutabil, o sursă extrem de valoroasă pentru istorici și așteptăm cu același interes continuarea pe care autorii s-au angajat a o face.

Nicoleta Roman

ION CÂRJA (a cura di), *Unità nazionale e modernità nel Risorgimento italiano e romeno*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujană, 2011, 197 p.

În zilele de 10–12 decembrie 2010 a avut loc la Bistrița un colocviu dedicat unui secol și jumătate de la constituirea regatului Italiei, tema sa fiind: *La formazione degli stati nazionali nell'Europa dell'Ottocento: Italia e Romania*. Comunicările prezentate au fost reunite de către Ion Cârja în culegerea de față.

¹ *Testamente (1599–1917)* – antologie și studiu introductiv de Georgeta Filitti, București, Notarom, 2007, p. 19–38; Gheorghe Lazăr, *Mărturie pentru posteritate: testamentul negustorului Ioan Băluță din Craiova*, Brăila, Istros, 2010, p. 9–65.